

Anförande

Vice riksbankschef Stefan Ingves

TISDAG 15 APRIL 1997

Handeln, EMU och Euron

Köpmannaförbundet

Låt mig börja med att tacka för att jag fått komma hit och tala om EMU. Det är knappt ett år sedan Riksbanken var här på köpmannaförbundet och informerade om EMU senast. En del av er kanske var med redan då. För ett år sedan var fortfarande frågan om EMU ganska ny och odiskuterad för de flesta. Idag är läget annorlunda. Det senaste året har vi märkt en markant ökning både av kunskaperna kring EMU och av intresset för frågan. Detta beror naturligtvis på att datumet då unionen startar närmar sig med stormsteg. Det är idag färre än 500 arbetsdagar kvar tills dess att unionen startar 1 januari 1999. Dessutom ser vi alla hur stark den politiska viljan i Europa idag är för att projektet skall starta i tid. Inte minst manifesterad på det sista ECOFIN mötet i Holland där EUs finansministrar enades om flera viktiga frågor så som stabilitetspakten och ERMII.

Vad jag kommer att tala om här i idag är hur processen mot EMU ser ut och vilka förändringar vi idag vet kommer att inträffa. Jag vill även försöka nämna något om konsekvenserna av EMU för handeln.

Jag börjar med de lite större samhällsekonomiska dragen för att sedan gå in på EMUs praktiska aspekter.

Sverige bör delta från starten

Riksbanken har tagit ställning för att Sverige skall delta i valutaunionen från start 1999. Vi har förklarat i bl.a. vårt remissvar till Calmforsutredningen att vi önskar se Sverige som medlem i valutaunionen redan från start. När det gäller de ekonomiska argumenten tror vi inte att de stabiliseringspolitiska kostnaderna av att stå utanför valutaunionen skulle vara speciellt stora för Sverige. Vid ekonomiska chocker bör inte i första hand penningpolitiken användas för att möta t.ex. en ökande arbetslöshet utan snarare strukturella förändringar. När det gäller de politiska argumenten delar vi utredningens uppfattning att de politiska kostnaderna av att stå utanför unionen är betydande. Vi kommer vid ett utanförskap att vara utanför den innersta kretsen av länder som bestämmer om Europas framtid. Vi skall också vara medvetna om att de länder som går med i EMU från start kommer att ha ett större inflytande över hur den europeiska centralbanken, ECB, kommer att utvecklas under de första viktiga åren då man skall finna formerna för sitt arbete. Vår möjlighet att påverka viktiga beslut reduceras förmodligen även inom områden som rör annat än penningpolitiken. Skulle Sverige ställa sig utanför valutaunionen för gott finns en risk att vi marginaliseras som ett "uteland".

Förberedelserna

Hur ser processen mot EMU ut idag? Jo, i alla EU-organ och i alla medlemsländerna pågår förberedelsearbetet inför EMU för fullt.

I maj 1995 presenterade kommissionen en grönbok om de praktiska arrangemangen för en övergång till en gemensam valuta. I Madrid samma år antog Europeiska rådet ett övergångsscenario där de centrala beslutstidpunkterna lades fast. Där enades man om att EMU ska starta 1 januari 1999 och så tidigt som möjligt under 1998 beslutar ministerrådet vilka länder som deltar i unionen. Beslutet grundas på vilka länder som uppfyllt konvergensvillkoren på basis av statistiken från 1997. Den första januari 1999 låses växelkurserna och den europeiska centralbanken, ECB, övertar ansvaret för penningpolitiken. Euron införs som egen valuta och alla penningpolitiska transaktioner sker i euro. Både euro och de nationella valutorna kommer dock att existera parallellt. I laglig mening kommer det dock att vara *en* valuta. Det är inte konstigare än att svenska kronor kan uttryckas både som ören och kronor. Vi kommer dock inte att ha euro i plånboken från start den 1 januari 1999. Det är sagt att senast den 1 januari 2002 skall euro finnas som sedlar och mynt. När dessa eurosedlar och cent sätts i omlopp börjar ett stort utbyte av existerande sedlar och mynt. Senast 1 juli 2002 kommer kronor att mista status som lagligt betalningsmedel, men Riksbanken kommer naturligtvis även efter detta datum att byta in kronor mot euro.

Vilka kommer att vara med?

EU-länderna anstränger sig nu för att klara de ekonomiska krav som ställs för att få vara med i valutaunionen. Samtidigt bedrivs ett intensivt politiskt arbete för att undanröja eventuella återstående hinder. Vad jag kan säga nu är att vi faktiskt inte kommer att veta besked om vilka länder som kommer att ingå i unionen förrän våren 1998. Då kommer EMIs och kommissionens rapporter att publiceras samtidigt som kommissionen även ger sin rekommendation om vilka länder som bör delta. På basis av dessa rapporter och rekommendationen kommer europaparlamentet och de nationella parlamenten att höras. Detta beräknas att ske i april månad. Beslutet om deltagarländer fattas sedan under ett veckoslut i slutet av april eller i början av maj av Ekofin-rådet och stats och-regeringscheferna. Att spekulera nu är därför onödigt. För Sveriges del ser det ut som att vi faktiskt kommer att uppfylla konvergensvillkoren. Riksdagens beslut kommer därför att avgöra om vi går med eller inte.

Vad gör Riksbanken?

Riksbankens uppgift är att bidra till att Sverige verkligen kan gå med om Riksdagens majoritet så önskar. Det är därför förberedelser behövs redan nu. En grundläggande princip i detta arbete är att frivillighet skall råda. Det är alltså upp till varje organisation att själv bestämma vilka omställningar man vill göra. Alla inblandade parter måste också själva lösa de eventuella problem de ställs inför till följd av EMU.

En mycket viktig uppgift för Riksbanken när det gäller de svenska förberedelserna är att informera och samråda med den finansiella sektorn i övergångsfrågor. För att klara detta har vi bildat en samrådsgrupp för den finansiella sektorn (SIFS) och fem undergrupper som arbetar med praktiska förberedelser tillsammans med finansiella sektorn. Detta samarbete har lett fram till vår bedömning att den finansiella sektorn klarar en omställning till euro 1 januari 1999. Vi ser också att ett senare medlemskap i vissa fall försvårar förberedelsearbetet. Det sämsta alternativet är en lång period av osäkerhet om vi skall delta eller inte, det vi brukar kalla för ett "mjukt nej". Dubbla kostsamma system kommer då att bli en realitet på flera områden. Vi har också sett en oro inom den finansiella sektorn över ökade kostnader, konkurrensnackdelar och risk för olika former av diskriminering av att stå utanför EMU.

"Vänta och se"- kanske inte så attraktivt

En vanligaste uppfattningen idag verkar vara att ett mjukt nej inte är osannolikt och inte nämnvärt ökar de ekonomiska kostnaderna i jämförelse med att gå med från start. Att vänta några år skulle inte utestänga oss från valutaunionen för gott.

I vårt samarbete med den finansiella sektorn har vi dock sett att osäkerheten om medlemskap innebär att många finansiella aktörer gör sig beredda på att kunna hantera både euro och kronor. Kärnan i frågeställningen är att efterfrågan på eurotjänster uppkommer oavsett om vi går med i unionen eller inte. Marknaden kommer att styra användandet av euron. Naturligtvis kommer inte euron att slå ut kronan som valuta i Sverige vid ett utanförskap. Vad vi däremot troligen kommer att se är att vissa aktörer på marknaden kommer att efterfråga euro. Aktiehandeln kommer enligt Stockholms fondbörs att gradvis övergå till euro i de stora bolagen då det blir för dyrt att handla med två valutor. Även penning- och obligationsmarknaden kan på sikt påverkas genom att en stegvis ökande handel av obligationer kan läggas över till euro genom att gamla lån konverteras och nya lån emitteras i euro. Även intresset för kronor hos större företag och på finansmarknaderna kommer enligt t.ex. Fondhandlarna att minska efterhand. Hur denna övergång från kronor till euro kommer att se ut i detalj kan vi inte överblicka idag. Vi kan inte heller veta hur snabbt det kommer att gå eller i vilken omfattning. Vad vi troligen kommer att se är en gradvis övergång som i förlängningen även kommer att påverka privatpersoner. Om euron blir en stabil och stark valuta kommer även hushållen att vilja ha t.ex. sitt pensionssparande i euronoterade papper. I detta scenario kommer vi alltså efterhand finna att både finansmarknaden, näringslivet och privatpersoner är aktiva i euro medan den offentliga sektorn deklarerat, i bl.a. finansdepartementets eurorapport om praktiska förberedelser, att man fortsätter att använda kronor. I denna situation torde även myndigheterna efter hand att ställas inför krav på euroservice vilket till slut kan medföra att man accepterar euron i större utsträckning än vad man idag önskar. Om denna utveckling besannas kommer "vänta och se" alternativet till slut i praktiken att innebära ett ja till euron. Vad den gradvisa övergången inneburit i praktiken kan vi bara spekulera kring men troligen har det inneburit ökade kostnader och större osäkerhet både för företag och samhälle. Om vi tänker att gå med i unionen inom en inte alltför lång tid efter 1999 torde därför rekommendationen vara - gå med från start, så undviks onödiga och kostsamma lösningar både för företag och samhälle.

Fortsatt stort informationsbehov

När vi diskuterar valutaunionen bör vi vara klara över att debatten om Europa och valutaunionen är relativt ny i Sverige. Ute i övriga Europa har integrationen av Europas länder diskuterats så mycket mer och under så mycket längre tid. I Sverige har debatten varit ganska lågmäld och inte särskilt omfattande. Det är därför inte förvånande om vi svenskar är avvaktande och vill ha mer information. Det är bra att diskussionen nu kommit igång.

Med detta som bakgrund blev jag förvånad över resultatet av de remissvar som finansdepartementet fått på EMU-utredningen. Av 56 inkomna svar var endast 4 stycken negativa till EMU. Hela 46 % ansåg att Sverige bör gå med från start 1999, 13% ville vänta och se. 33% tog inte ställning till frågan om medlemskap. Många remissinstanser har tagit ställning för EMU, Köpmannaförbundet, Industriförbundet, Bankföreningen, SACO och Arbetsgivareföreningen för att nämna några. Jag tror att man generellt kan säga att diskussionen om EMU har spridits från den finansiella sektorn, till företag, myndigheter och stora organisationer. Men fortfarande har debatten inte nått ut till den breda allmänheten.

Hur påverkas handeln av EMU?

Det är svårt att i detalj veta hur handeln i Europa kommer att påverkas av EMU. Vi vet ju idag inte ens vilka länder som kommer att vara med från start. Några generella drag vill jag dock försöka presentera. EMU är tänkt att fördjupa och förstärka den europeiska integrationen och främja rörligheten av kapital, varor och tjänster. Handeln kommer därför troligen på sikt att effektiviseras och förbilligas med en gemensam valuta. Priserna blir mer transparenta och valutariskerna försvinner. Valutaväxlingskostnaderna kommer att minska och kostnaderna för att valutasäkra kommer att bli mindre. På sikt är det därför troligt att handeln kommer att gynnas av valutaunionen. Detta är en uppfattning som jag delar med Handeln utredningsinstitut. På kort sikt innebär dock valutaunionen ett omfattande arbete för handeln. Ute i affärerna kommer man att stå på fronten när de nya sedlarna och mynten skall introduceras. Man kommer att få hantera både euro och kronor i kassorna under en period och personalen kommer troligen att få många frågor om priser och konverteringskurser. Detta kommer att ställa krav på handeln både vad gäller resurser och utbildning. Handeln kommer därmed att ställas inför en hel del omställningsarbete. Jag tänkte nu kommentera en del av de förändringar som kommer att ske och även ta tillfället i akt att kommentera de krav som HUIs utredning formulerar inför en övergång till euro.

Sedlarna och mynten

Sedlar och mynt skall enligt Madriduppgörelsen 1995 introduceras senast 1 januari 2002. Många har reagerat på att introduktionen förväntas ske vid ett årsskifte. Denna tid brukar vara den mest hektiska för handeln. Men då man enats om att introduktionen skall ske *senast* 1 januari kan det istället bli så att man börjar att ge ut sedlar och mynt kanske redan på hösten 2001. Även våren 2002 har nämnts som alternativ. Diskussioner kring denna fråga pågår för fullt. Riksbanken delar dock handels uppfattning att man bör undvika årsskiftet och vi arbetar därför för ett annat datum.

Det rent praktiska utbytet av sedlar och mynt kommer att ske enligt en tidtabell som varje land fastställer och Riksbankens förhoppningar är att vi i Sverige skall klara övergången på väsentligt kortare tid än de sex månader som står till förfogande. I god tid före utbytet av sedlar och mynt kommer allmänheten att informeras om hur detta kommer att ske. Information om säkerhetsdetaljer och utseende kommer också att ges efterhand. Vad vi redan vet idag är att vi får sju sedlar och åtta mynt. Alltså något fler valörer än vad vi har idag. Mynten kommer att få en nationell sida där vi själva bestämmer motiv. Även sedlarna kan komma att få en nationell symbol.

Nickel i mynten eller ej?

Frågan om nickel i mynten har också diskuterats bland annat i kretsen av finansministrar och centralbankschefer. Handeln i Sverige har ju krävt att mynten i euro och cent skall vara nickelfria. Både Riksbanken och finansdepartementet har arbetat hårt för att så skall bli fallet men vi står ganska ensamma om denna uppfattning. Som det ser ut idag kan ändå mellan fyra och sex av åtta mynt komma att bli nickelfria vilket måste ses som en stor framgång för den svenska uppfattningen. Beslut i denna fråga kommer dock inte förrän till sommaren.

Dubbla valutor

Under en period av upp till sex månader kommer vi att ha dubbla valutor. Handeln har krävt att perioden med dubbla valutor inte bör överstiga tre månader. Vi kan i princip förstå detta krav. Det kommer att ställas stora krav på handeln. Istället för som idag fem sedelvalörer får vi tolv sedelvalörer att hantera under en period och istället för fyra mynt får vi tolv. Värdet av kontanter ute i handeln, kassalikviditeten, kommer att vara större än vanligt vilket kan medföra ökad risk för t.ex. falska sedlar och rån. Även behovet av att förvara tillfälliga kassalådor och ett ökat transportbehov är frågor handeln kommer att få utreda. Riksbanken arbetar också för att få en så kort period som möjligt med dubbla valutor. Det finns dock en del aspekter som man inte skall glömma. Det tar tid att få ut euron i systemet. Bara arbetet med att leverera de nya sedlarna kommer att vara tidskrävande. Vad som är praktiskt möjligt kommer vi därför att få utreda framöver. Det kommer att ta tid att ställa om bl.a. Minuten och Bankomater så att de är anpassade till den nya valutan. Dessutom måste vi utreda om vi kan börja att distribuera euron till banker, posten och ev. handeln innan första dagen de nya betalningsmedlen skall börja gälla. En annan aspekt som vissa konsumentintressen framfört är att många konsumenter skulle föredra en relativt lång övergångsperiod för att kunna vänja sig vid den nya valutan. Frågan om tiden med dubbla valutor tål därför att ytterligare diskuteras så att vi till slut kan komma fram till en lösning som alla kan acceptera.

Handeln har också framfört åsikter om att man vill ha en möjlighet att ge växel bara i euro från första dagen. Detta tror vi kan vara svårt både ur praktisk synvinkel men även ur synvinkeln att vi accepterat att grunden för övergången skall vara principen "inget tvång- inga förbud". Det är sagt att vi vanliga medborgare skall kunna välja om vi vill använda euron från starten 1 januari 1999 eller om vi vill vänta till dess att övergången är helt genomförd år 2002. Ingen skall tvingas att använda euron under denna period. Användningen kommer dock att uppmuntras. Både kronor och euro kommer att vara legala betalningsmedel och därmed får vi nog förbereda oss på att hantera båda valutorna under denna period. Frågan bör dock fortsätta att diskuteras.

Informationsansvar

I rapporten från handeln anser man att samhället måste bära ansvaret för att informera om det nya valutasystemet. Samtidigt anser bl.a. inrikesdepartementet att huvudansvar för information i samband med bl. a försäljning vilar på näringslivet. Detta gör mig lite orolig. Jag tror att vi alla måste vara beredda på att ta ett ökat informationsansvar i dessa frågor. Risker är annars att människor inte upplever att de får tillräcklig vägledning och därmed ökar också risken för en arbetsam övergång för oss alla. Vi på riksbanken kommer att försöka dra vårt strå till stacken. Broschyrer om de nya betalningsmedlen kommer att spridas och eventuella "lathundar" för växlingskurser kan komma att tas fram. Vår betalningsmedelsavdelning arbetar med dessa frågor.

Prismärkning

Under en tid kommer handeln att tvingas arbeta med någon form av dubbel prisinformation. Hur detta praktiskt skall hanteras är en fråga som främst rör konsumentintressen och handeln.

Avrundning

I Sverige är vi vana vid att ha en avrundning på slutsumman till 50 öre. Handeln har framfört önskemål om att detta skall vara möjligt även efter introduktionen av euro. Ett och två centerna skulle då inte behöva lanseras aktivt och vi skulle avrunda till närmsta 5 cent (ca 43 öre). Vi sympatiserar med denna syn och har på olika plan framfört denna åsikt. Vi har dock inte vunnit något större gehör för vår sak. Vad som kommer att hända kan vi därför inte veta idag.

Vi måste vara på det klara med att även de små mynten kommer att vara legala betalningsmedel om vi går med i unionen. Att vi helt och hållet skulle kunna undvika de små mynten i Sverige är därför uteslutet.

Kassaregistrering

Dagens kassaregister kommer att kunna redovisa totalsumman i två valutor. Om däremot alla poster skall redovisas i två valutor måste tydligen alla kassapparater bytas ut. Intuitivt håller jag med handeln om att det inte kan vara ett rimligt krav att alla kassaapparater i landet skall bytas ut för att vi skall ha dubbla valutor i en period troligen mindre än sex månader. Kanske kan vi nöja oss med totalsumman i euro och kronor och att konverteringskurs alltid anges på kvittot. Det skulle vara i stort sett liknande information som bankerna enats om att ge kunderna på kontoutdrag. Denna fråga är dock åter en fråga där handeln och konsumenterna måste sätta sig ner och diskutera om vad som är rimligt.

Som sagt så kommer vi alla att påverkas av EMU, jag vill därför också avslutningsvis nämna något om andra förändringar som kommer till stånd på andra områden än de som direkt berör handeln.

Vad kommer att förändras i övrigt?

Värdepapper - De länder som går med i EMU kan, och bör, genomföra nyemissioner av sina statspapper i euro. Om något medlemsland vill konvertera sin utestående skuld till euro så får landet också göra detta. Vi kan också med egen lagstiftning göra det möjligt för t.ex. börserna, OM och VPC, att gå över till euro redan 1999. Detta är vad många institutioner och aktörer önskar. Aktörerna på den svenska värdepappersmarknaden, banker, finansinstitut, VPC, börserna OM m.fl. förordar enstämigt en "big bang-lösning", dvs en snabb och samlad övergång från kronor till euro redan vid årsskiftet 1998/1999.

När penningpolitiken blir gemensam och valutarisken försvinner kommer ränteskillnader mellan olika statspapper endast att avspegla kreditrisken. Marknaden för svenska statspapper blir mer eller mindre helt integrerad i en statspappersmarknad för euro. Om skuldsituationen är någorlunda lika kommer därför olika länders statsobligationer att kunna handlas på ett likformigt sätt.

Bankerna har under 1996 arbetat med att ta fram olika strategier och rutiner för omläggningen till euro. Man har enats om att bankerna, postgirot, bankgirot och privatgirot kommer att hantera både kronor och euro under övergångsperioden. I kassan kommer man att göra om en betalning till den valuta man använder i sina egna system oavsett vad vi som kund använt för valuta. På bankkontoren kommer det också att finnas två olika typer av blanketter, en för SEK och en för euro. Nya checkblanketter, girorblanketter, in-och utbetalningsblanketter kommer därför att produceras. På våra kontoutdrag kommer det att anges att valutan räknats om till den fastställda kursen xxx. Även Bankomater och Minutensystemet ställs om. Bankerna måste också vara beredda på att privatpersoner vill göra eurobetalningar

redan från 1/1 1999 som girobetalning. Likaså kan vissa stora företag önska att betala ut löner i euro innan euron finns som sedlar och mynt. Hur stor efterfrågan på eurotjänster kommer att bli och hur fort företag och privatpersoner kommer att ställa om från kronor till euro är som sagt tidigare svårt att överblicka.

Penning- och valutapolitiken

En enda valuta förutsätter en gemensam penningpolitik. Denna kommer i EMU att bestämmas av ECB. Riksbanken och de andra nationella centralbankerna roll blir att genomföra denna penningpolitik. För svenska banker och finansinstitut blir sannolikt skillnaden inte så stor. Troligen kommer Riksbanken även i fortsättningen att vara den finansiella sektorns motpart. Den största skillnaden jämfört med idag för svenska banker är att dagslånemarknaden kommer att vara betydligt större och att motparterna kommer att finnas i hela Europa.

Hur penningpolitiken i alla detaljer kommer att bedrivas är ännu inte klart. Först 1998 när ECB bildats fattas de slutgiltiga besluten. Det blir alltså de länder som går med från början som kommer att kunna påverka vilken politik som förs och hur arbetet skall organiseras i den nya europeiska centralbanken.

Target

För att kunna bedriva en gemensam penningpolitik krävs ett gemensamt betalningssystem, annars går det inte att hantera de betalningar som sammanhänger med penningpolitiken. Target, det system som nu är under uppbyggnad, kommer att länka samman alla nationella system till ett gemensamt. En betalning från, säg Stockholm till Milano skall normalt ske inom loppet av några få sekunder. I dag tar detta ofta en hel dag eller mer. Syftet med Target är främst att ECB ska kunna bedriva penningpolitik, men det nya systemet innebär samtidigt att en ny "motorväg" etableras även för kommersiella transaktioner. Hur mycket banker och företag kommer att använda sig av systemet avgörs troligen av priset. Vad det kommer att kosta att utnyttja systemet vet vi inte än, men full kostnadstäckning skall råda.

Alla EU-länders centralbanker skall kunna ansluta sig till Target vare sig de är med i valutaunionen eller inte. Men det finns en betydande risk att länder utanför euroområdet kommer få sämre möjligheter att använda systemet, genom t.ex. begränsningar att låna i euro under dagen vilket är viktigt för att kunna parera svängningar i betalningsflödena. Det har bl.a. diskuterats att de så kallade outsbankerna skall stänga systemet tidigare. Riksbanken har med kraft arbetat för att hindra den diskriminering som här hotar, men beslut i denna fråga, liksom i en del andra, har skjutits på och kommer nu att fattas av de länder som är med i EMU från starten. Target kommer att testköras till sommaren och skall vara färdigt att användas fullt ut 1 januari 1999.

Sammanfattning och slutsatser

Det mesta talar idag för att den ekonomiska och monetära unionen kommer igång som planerat den 1 januari 1999. För svensk del är frågan om vi ska vara med från början, vänta ett tag eller försöka hålla oss utanför för gott. Min förhoppning är att vi framöver kommer att få en ökad debatt om detta mycket viktiga beslut. Den finansiella sektorn, myndigheterna och de stora företagen har nu till stor del penetrerat och diskuterat EMU-frågan. Det är nu dags att debatten och informationen sprids även till andra grupper i samhället.

På sikt tappar kronan mark

Även om vi väljer att stå utanför unionen kommer vi att påverkas. När vi, tillsammans med andra organisationer, har försökt att analysera vad som kommer att hända om Sverige står utanför ser vi framför oss ett relativt stort användande av euron, speciellt på värdepappersmarknaden. Efterhand kan användandet av euron komma att sprida sig som ringar på vattnet ut till övriga samhället. Hur stort användandet av euron kommer att bli avgörs bl.a. av hur stark euron blir i förhållandet till kronan men även av marknadens bedömning av sannolikheten att vi ansluter oss. Ju kortare tid till medlemskap ju snabbare euroanvändning borde vara ett bra tips.

Världen blir inte densamma

Genom att det skapas en valutaunion precis utanför våra gränser kommer världen inte att vara sig lik. Både privatpersoner och företag kommer att känna av eurointroduktionen oavsett om vi är med eller inte. I vårt arbete med att informera den finansiella sektorn om EMU ser vi att förberedelserna gått långt. Vi ser också en stark önskan från inblandade parter att få vara med så snabbt som möjligt för att inte hamna på efterkälken. Svenska banker och företag vill få möjligheten att tävla på samma villkor som övriga europeiska företag och man vill inte riskera att förlora affärsmöjligheter.

Allra sist vill jag därför poängtera att ett nej till EMU innebär inte status quo. Både privatpersoner och företag kommer att känna av eurointroduktionen oavsett om vi är med eller inte. EMU kommer sannolikt att påskynda globaliseringen, koncentrationen och integrationen på världens finansmarknader. Det är därför av största vikt att vi alla försöker sätta oss in i dessa komplexa frågor.